

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК [371.124: 81'243]:004(045)
DOI 10.33251/2522-1477-2021-9-13-18

АЛЕКСЄЄВА Ольга Борисівна,
старший викладач кафедри західних
і східних мов та методики їх навчання,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського»
ORCID 0000-0001-8491-1714

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано методологічні засади формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи, стисло розглянуто існуючі методологічні підходи до формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи, а також проблему їх вдосконалення; визначено характер відносин між теоретичною розробкою педагогічної технології, методом її реалізації і способом досягнення оптимальності навчального процесу.

Ключові слова: *іншомовна підготовка, іншомовна компетентність, метод підготовки, комунікативна компетенція, навчальний процес.*

Постановка проблеми. Серйозність проблеми підготовки фахівців, які володіють комунікативною компетенцією в цілях ділового, наукового та особистого спілкування, зумовила необхідність створення системи педагогічного забезпечення формування мовної компетенції студентів немовних спеціальностей. Доказом правомірності функціонування такої системи виступає її методологічне обґрунтування, що виходить із зведення соціально апробованих правил і нормативів і співвідноситься з законами дійсності.

Моделювання педагогічних технологій, які формують іншомовну професійну компетенцію студентів, виступає як організуюча форма процесу навчання іноземної мови. Методологія в цьому випадку дозволяє адекватно визначити характер відносин між теоретичною розробкою педагогічної технології, методом її реалізації і способом досягнення оптимальності навчального процесу.

Таким чином, процес формування іншомовної компетенції майбутніх учителів початкової школи стає об'єктом дослідження для створення ефективної моделі навчання. Особливої уваги також потребує вивчення педагогічних технологій, що забезпечують ефективність формування іншомовної компетенції майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічною й теоретичною основами дослідження є методологічні фундаментальні філософські ідеї, положення, підходи загальнонаукової та конкретно-наукової методології, а саме особливості системного (В. П. Беспалько, В. О. Сластьонін), особистісного (І. Д. Бех, О. М. Пехота, С. І. Подмазін), діяльнісного (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн), компетентнісного (О. І. Локшина, О. В. Овчарук), комунікативного (І. О. Зимня, О. О. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов), синергетичного (В. С. Білоус, В. Г. Буданов, Д. С. Чернавський) підходів щодо ефективності професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Теоретичною основою є система ідей, концепцій, основних понять, висновків, результатів досліджень щодо: професійної підготовки

майбутніх учителів (праці О. А. Абдуліної, А. М. Бойко, В. І. Бондар, І. В. Бужиної, В. І. Лозової, В. Г. Пасинок, М. К. Подберезького, Г. В. Троцько, В. О. Яковлева); використання інноваційних технологій (праці Г. Г. Асєєва, В. П. Беспалька, І. М. Богданової, А. Ф. Горбатюка, В. І. Євдокимова); професійної підготовки вчителів через формування й розвиток професійно-педагогічної компетентності (праці О. Б. Бігич, С. В. Будає, О. І. Буркової, В. О. Калініна, Н. Б. Козлової, Г. В. Мельниченко, Л. Т. Тишкової, О. Н. Трегубової).

Методологічні підходи надають можливість обґрунтувати концепцію формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи. При цьому повинна враховуватися специфіка іншомовної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, де головним компонентом змісту навчання є способи мовленнєвої діяльності. Їх формування й розвиток забезпечуються системою практичних дій. У свою чергу контроль сприяє осмисленню студентами своєї готовності до втілення цих способів на практиці. Саме тому провідне значення в оволодінні іноземною мовою належить умінням і навичкам діяльності. Пропонована концепція іншомовної підготовки майбутнього учителя початкової школи враховує особливості вивчення іноземної мови й ґрунтується на трьох засадах: меті підготовки вчителя та меті навчання іноземної мови, дидактичних завданнях, особливостях мовленнєвої діяльності під час вивчення іноземної мови. Метою навчання іноземної мови майбутніх учителів початкової школи визначено Державним Стандартом вищої освіти й окреслено як необхідність формування й розвитку у майбутніх учителів початкової школи іншомовної комунікативної компетенції. Досягнення основної мети забезпечується реалізацією часткових цілей навчання іноземної мови – загальноосвітньої, виховної, розвивальної та ін. Навчання іноземної мови майбутніх учителів початкової школи має здійснюватися комплексно, із залученням передових надбань.

Мета статті. Аналіз існуючих методологічних засад формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи, а також визначення характеру відносин між теоретичною розробкою педагогічної технології, методом її реалізації і способом досягнення оптимальності навчального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням кембриджського словника методологія – це система способів робити щось, навчати чи вивчати. Таке визначення має важливість, оскільки описує конкретні способи викладання, надаючи приклади того, як викладати за певним методом. Отже стисло розглянемо методи, що найчастіше використовуються у сучасній вищій школі у процесі формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів початкової школи.

1. Граматико-перекладний метод, який базується на «вивченні граматичних правил та словникового запасу мови» [8, с. 48]. Однією з основних цілей методу є те, щоб студенти отримали уміння перекладу з рідної мови іноземною. Основна увага приділяється читанню та письму, залишаючи осторонь усне висловлювання та розуміння. На заняттях головна особа викладач, який надає граматичні правила та необхідний словниковий запас. Принципи, на яких базується цей метод: переклад найкращим чином тлумачить слова та фрази іноземної мови; структури мови найкраще засвоюються в порівнянні з рідною мовою. Цей метод має деякі недоліки, серед яких можливо виділити один головний: він формує у студентів хибне уявлення що мова є сукупністю ізольованих та незалежних слів. Він також зменшує мотивацію студентів, оскільки призводить до розчарування та нудьги. Неоднакова кількість часу приділяється чотирьом основним навичкам вивчення мови: слуханню, говорінню, читанню та письму. Метод передбачає меншу підготовку дидактичних матеріалів викладачем, а вміння вчителя правильно розмовляти англійською не враховується. Більше того, студентам майже не відводиться часу на укладання власних висловлювань, і ще менше часу витрачається на усну практику (продуктивну чи репродуктивну).

2. Прямий метод, який, за словами деяких дослідників, «став «відповіддю» на незадоволення граматико-перекладним методом» [7, с. 59]. Його творці стверджують, що мову можна викладати без перекладу або використання рідної мови, якщо навчання

базується на демонстрації та дії. Мову найкраще викладати, використовуючи її активно на уроці, а не використовуючи аналітичні процедури, що зосереджуються на поясненні граматичних правил. Основними принципами прямого методу є наступні: інструкції на уроці складаються виключно іноземною мовою; лексика та фрази вивчаються на початковому етапі заняття, на наступних етапах вводиться граматика, читання та письмо; комунікативні навички набуваються поступово; лексика вводиться через демонстрацію, предмети та зображення. Основним недоліком прямого методу є положення, що іноземну мову можна вивчати так само, як і рідну. Умови для вивчення іноземної мови дуже відрізняються від умов засвоєння рідної мови. Крім того, необхідність уникати використання рідної мови часто призводить до складних пояснень іноземною мовою.

3. Сугестопедія (метод, розроблений болгарським педагогом-психіатром Георгієм Лозановим) Підхід ґрунтувався на уявленні, що позитивні емоції та асоціації зроблять студента більш сприйнятливим і стимулюватимуть до певної міри навчання. Сугестопедія використовує музику, комфортне та розслаблююче середовище та тісні стосунки між учителем та учнем, майже подібні стосункам батьків та дитини. Але у сугестопедії немає жодної очевидної теорії мови та очевидного порядку, в якому викладаються аспекти мови, що створює хаотичність навчального процесу.

4. Аудіолінгвальний-аудіовізуальний метод, який пропонує процес навчання, заснований на слуханні та усній роботі, на відміну від написання та читання, представлений матеріал відтворено у діалогах та вправах як базових прийомів навчання. Основними принципами цього методу є наступні: аудіюванню та говорінню треба навчатись перед письмом та читанням; усі завдання, інструкції та вправи надаються іноземною мовою; викладач керує, спрямовує та контролює навчання студентів. Цей метод також має деякі недоліки: використовується повторення як метод навчання, і студентам не надається можливість створити щось нове або спонтанне. Студенти мають дуже велику мовленнєву практику, але не можуть вільно використовувати моделі у контексті вільного спілкування.

5. Метод повної фізичної реакції (метод Джеймса Ешера). Цей метод використовується на початковому етапі навчання і базується на твердженні, що відсутність стресових ситуацій значно підвищує мотивацію навчання. Основними принципами цього методу є такі: розуміння іноземної мови повинно передувати говорінню; розуміння слід розвивати шляхом виконання наказів; не потрібно примушувати говорити, завдяки наказам та фізичним діям при їх виконанні спонтанно розвивається готовність до говоріння. Але треба відмітити, що студенти можуть відчувати дискомфорт від певних вправ, а також метод не охоплює всі аспекти мовленнєвої діяльності.

6. Комунікативний метод, який, за визначенням Дж. Річардса та Т. Роджерса надає можливість студентам використовувати іноземну мову у різних контекстах. Вважається, що основною метою в процесі навчання є набуття адекватних навичок використання мови як засобу спілкування, генерації власних висловлювань (на відміну від заучування точних граматичних структур) та набуття рівня володіння іноземною мовою близького до рівня рідної мови (комунікативної компетенції) Для досягнення цієї мети вчителі використовують матеріали, які зосереджують увагу на необхідності висловлювати та розуміти. Основні принципи методу: мова повинна вивчатися у зв'язку з фактичним культурологічним контекстом; мова повинна бути засобом спілкування на занятті та студентам слід надати можливість висловлювати свої ідеї та думки; помилки розглядаються як нормальний процес розвитку комунікативних навичок; одним з обов'язків вчителя є створення ситуацій, що сприяють спілкуванню.

7. Метод проектів, який використовує різні завдання як основну одиницю планування у вивченні іноземної мови. Він базується на наступних принципах: діяльність, яка передбачає реальне спілкування, є надзвичайно важливою для вивчення мови; діяльність, в якій мова використовується для виконання значущих завдань, сприяє навчанню (мова, значуща для студента, підтримує процес навчання); студенти вивчають мову за допомогою комунікативної взаємодії; діяльність та завдання розподіляються відповідно до рівня їх

складності. Основна увага приділяється тому, як змусити студентів набути комунікативної компетенції, завдяки якій вони діють і спілкуються реальним чином іноземною мовою. Студенти також повинні застосовувати стратегії, що використовуються для вирішення конкретних проблем запропонованого завдання. Важливо враховувати зміст завдань, щоб зробити цей підхід більш ефективним. Пріоритетна увага повинна бути приділена реакції студентів на завдання. Цей метод має деякі недоліки, включаючи ризик того, що, як і у всіх робочих групах, деякі студенти можуть виконувати другорядну роль і покладатися на інших для виконання більшої частини роботи та навчання. Також складність полягає в тому, що нещодавно набуті знання можуть бути втрачені, якщо під час роботи не буде проведено закріплюючої частини заняття.

Аналізуючи існуючі методи та підходи, їх переваги та недоліки, стає очевидним, що жоден з них не є досконалим у формуванні мовної компетенції майбутніх вчителів початкової школи, адже саме мовна компетенція вносить істотний внесок у формування мовленнєвої компетенції, що включає всі види читання (наприклад, ознайомлювальне, вивчаюче) автентичних текстів професійно-орієнтованої тематики різних жанрів, таких як наукові статті, звіти, інструкції та інше. Високий рівень сформованості мовної компетенції також виражається у використанні різних способів формування і формулювання думок засобами іноземної мови, а це, у свою чергу, забезпечує можливість реалізувати комунікативний намір, вміння користуватися цими засобами в процесі сприйняття, як в умовах контактного, так і дистанційного аудіювання, використання мови в усному діалогічному та монологічному мовленні – як підготовленому (наприклад, при виступі на конференції з доповіддю), так і не підготовленому; використання мови в письмовій формі в різних ситуаціях спілкування, тобто продукування письмових текстів різних жанрів, таких як звіт про виконану роботу, стаття, заявка на грант, резюме та інше.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі навчання іноземної мови викладач повинен бути ознайомленим із різними методами роботи для досягнення найкращого результату, оскільки це допомагає йому зрозуміти, який метод застосовувати в контексті кожного заняття. Не існує рекомендованого методу вивчення іноземної мови, але деякі видаються більш доречними, ніж інші. Шляхом аналізу існуючих методологічних концепцій у поєднанні з власним досвідом навчання, здається доцільним розробити підхід, що базується на основних сильних сторонах кожного конкретного методу та об'єднати їх у нове гнучке ціле. Такий метод має бути адаптований до різних ситуацій та рівнів. Залучення студентів до навчального процесу є основним фактором успіху навчання, оскільки мотивований студент найкраще засвоює будь-який запропонований йому матеріал, але дуже важко знайти самомотивованих учнів. Такий «еклектичний» метод, до якого можуть бути включені деякі методологічні елементи з існуючих проаналізованих методів навчання, обов'язково повинен включати мотиваційний компонент, який втягує студентів у процес навчання та робить студента зацікавленим у досягненні результатів. Найдоречнішим здається свідомо-комунікативний підхід до навчання іноземної мови, який трактує навчання іноземної мови як усвідомлений процес придбання комунікативної компетенції, що включає в себе знання самої мови, іншомовної культури, професійну підготовленість до спілкування іноземною мовою. Перспектива подальших досліджень бачиться у розробці особистісно-орієнтованих технологій для оволодіння комунікативною компетентністю, яка передбачає професіоналізацію практичних занять з метою підвищення мотивації навчання.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Теоретичні та методологічні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2006. 44 с.
2. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Н. М. Флегонтова. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.

3. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09. К., 2007. 454 с.
4. Ніколаєва С. Ю. Проблеми сучасної методики викладання іноземних мов. Київ. 1998. 232 с.
5. Савченко О. Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя. *Рідна школа*. № 5, 2007.
6. Теличко Н. В. Аналіз напрямів підготовки майбутніх учителів початкової школи. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpnapv_ppn/2012_63/12tnvyps.pdf. (дата звернення: 03.01.2021).
7. Richards J., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press, 2001. 171 p.
8. Stern H. H. *Fundamental Concepts of Language Teaching*. New York: Oxford University Press, 2016. 594 p.

References

1. Volkova, N.P. (2006). *Teoretychni ta metodolohichni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do profesiino-pedahohichnoi komunikatsii: avtoref. dys. d-ra ped. Nauk: 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" [Theoretical and methodological principles of training future teachers for professional and pedagogical communication]*. Luhansk [in Ukrainian].
2. *Korotkyi slovnyk aktualnykh pedahohichnykh terminiv (2003)*. [A short dictionary of relevant pedagogical terms] / upor. N.M. Flehontova. Kyiv: KNUTD [in Ukrainian].
3. Martynova, R.Yu. (2007). *Tsilisna zahalnodydaktychna model zmistu navchannia inozemnykh mov: dys. doktora ped. nauk, 13.00.09, [A holistic general didactic model of the content of foreign language teaching]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Nikolaieva, S.Yu. (1998). *Problemy suchasnoi metodyky vykladannia inozemnykh mov. [Problems of modern methods of teaching foreign languages]*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Savchenko, O.Ia. (2007). *Shkilna osvita yak zamovnyk pidhotovky maibutnoho vchytelia. [School education as a customer for future teacher training]*. *Ridna shkola*, № 5, 2007. [in Ukrainian].
6. Telychko, N.V. (2012). *Analiz napriamiv pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly. [Analysis of training areas for future primary school teachers]*. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpnapv_ppn/2012_63/12tnvyps.pdf. [in Ukrainian].
7. Richards, J., Rodgers, T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press, 2001. 171 p.
8. Stern, H.H. *Fundamental Concepts of Language Teaching*. New York: Oxford University Press, 2016. 594 p.

ALEKSEEVA Olga, Senior Lecturer at the Department of Western and Oriental Languages and Methods of their Teaching at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky".

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOREIGN LANGUAGE COMPETENCES

Abstract. *The problem of training specialists who have communicative competence for business, scientific and personal communication, necessitated the creation of a system of pedagogical support for the formation of language competence of students of non-language specialties.*

Modeling of pedagogical technologies that forms foreign language professional competence of students acts as an organizing form of the process of learning a foreign language.

Methodological approaches provide an opportunity to substantiate the concept of formation of foreign language competencies of future primary school teachers. This should take into account

the specifics of foreign language training of future primary school teachers, where the main component of the content of education are the methods of speech activity. Their formation and development are provided by a system of practical actions. In turn, control helps students understand their willingness to put these methods into practice. That is why the leading role in mastering a foreign language belongs to the skills and abilities of activity. The concept of foreign language training of future primary school teachers takes into account the peculiarities of learning a foreign language and is based on three principles: the purpose of teacher training and the purpose of learning a foreign language, didactic tasks, features of speech activity when learning a foreign language. The purpose of teaching a foreign language to future primary school teachers is defined by the State Standard of Higher Education and is outlined as the need for the formation and development of future primary school teachers of foreign language communicative competence. Achieving the main goal is ensured by the implementation of partial goals of foreign language teaching - general education, educational, developmental, etc. Teaching a foreign language to future primary school teachers should be comprehensive, involving advanced skills. The article analyzes the methodological principles of formation of foreign language competencies of future primary school teachers, briefly considers the existing methodological approaches to the formation of foreign language competencies of future primary school teachers, as well as the problem of their improvement; also the character of relations between theoretical development of pedagogical technology, a method of its realization and a way of achievement of optimality of educational process is defined.

Key words: *foreign language training, foreign language competence, method of training, communicative competence, educational process.*

*Одержано редакцією: 11.01.2021 р.
Прийнято до публікації: 29.01.2021 р.*